

De re militari Liber Tertius

rastra alueos cophinos: quibus portet terra. Habet quoque dolabras securas
 ascias: ferras: quibus materia: ac pali dolant: atque secant. Habet præterea artifi-
 ces cum omnibus ferramentis: quæ ad depugnandas hostium ciuitates: testudines:
 musculos arietes: uineas: ut appellat: turres etiã ambulatorias faciãt. Vege-
 ne singula enumerãdo plura dicat: uniuersa quæ in quocumque belli genere
 necessaria esse creduntur: secum legio debet ubique portare: ut in quouis loco
 fixerit castra: armatã faciat ciuitatem. Finis.

Vegetii Renati epitomatis de re militari liber Tertius.

Thenienses: & Lacedæmones: ac Macedonas rege po-
 titos præfati testantur annales. Vnde apud Athenienses
 non solum bellicæ rei: sed etiã diuersarum artium uiguit in-
 dustria. Lacedæmoniis autem fuit præcipua cura bellogum.
 Primi namque experimẽta pugnarum de euentibus colligen-
 tes: artem præliorum scripsisse firmantur, usque eo: ut re mili-
 tarem: quæ uirtute: solaque felicitate creditur conti-
 neri ad disciplinam: pietatemque studia reuocaret: ac magi-
 stros armorum: quos tacticos appellauerunt. iuuentutem
 suam usum: uarietatemque pugnandi præcipere edoceri.

Ouiros summa admiratione laudandos: quæ eam præcipue artem ediscere uoluerunt:
 sine qua alia artes esse non possunt. Hæc sequentes instituta Romani martii ope-
 ris præcepta & usu retinuerunt: & legis perdidit: quæ per diuersos auctores: li-
 broque dispersa Imperator inuicte mediocritate mea abbreviare iussisti: ne
 uel fastidium nasceretur ex pluribus: uel magnitudo fidei deesset in paruis. Quan-
 tum autem in præliis Lacedæmoniorum doctrina profuerit ut omittam cetera: Xanti-
 pi declarat exemplum: quæ Attilius Regulus Romanorum exercitum sæpe uictorem cum
 Carthaginensibus non uirtute: sed artis solo fere auxilio prostratis exercitibus
 cepit: ac domuit: unoque congressu triumphas bellum omnem confecit. Nec minus Han-
 nibal petiturus Italiam Lacedæmonium doctorem quæsiuit armorum: cuius mo-
 nitus tot consules: ratesque legiones inferior numero: ac uiribus superemuit. Er-
 go quæ desiderat pacem præparet bellum. Qui uictoriam cupit: milites imbuet dili-
 genter. Qui secundos optat euentus: dimicet arte: non casu. Nemo proocare,
 nemo audet offendere: quem intelligit superiorẽ esse pugnatum.

Hæc continet Tertius liber.

- Regulæ bellorum generales. Quis modus esse debeat exercitus.
 Quæ admodum sanitas gubernetur exercitus.
 Quarta cura quæ præcedenda sunt: atque seruanda pabula uel frumẽta.
 Quæ admodum oporteat prouidere: ne seditionem milites faciant.
 Signorum militarium quot sint genera.

Quinta sit seruanda cautela cum uicinis hostibus mouetur exercitus:

Quæ admodum flumina: quæ maiora sunt transeantur.

Quæ admodum castra debeant ordinari.

Quæ & quanta consideranda sunt: ut intelligatur utrū superuentibus & inuidiis: an publico debeat in arte conflagri.

Quid fieri oporteat: si quis desuetum a pugna exercitum habeat: uel tyronem.

Quæ ipso die agantur: uel procuranda sint: cum publica committitur pugna.

Inuestigandum quid sentiant milites pugnaturi.

Quæ admodum locus idoneus eligatur ad pugnam.

Quæ admodum acies debeat ordinari: ut in conspectu reddatur inuicta. Ratio podissimi quantum spacium inter singulos homines in longum: uel inter singulos ordines debeat custodiri in latum.

De equitibus ordinandis.

De subsidiis: quæ post aciem collocantur.

In quo loco primus dux stare debeat: In quo secundus: in quo tertius.

Quibus remediis uirtuti uel dolis hostium resistatur in acie.

Quot generibus pugna publica committatur. Et quomodo etiam qui inferior est numero & uiribus ualeat obtinere uictoriam.

Viam abscedendi hostibus dandam: ut delectantur facilius fugientes:

Quæ admodum recedatur ab hostibus: si consilium pugnae displiceat.

De camelis: & cataphractis equitibus.

Quomodo quadrigis falcatis. uel elephantis in acie possit obsistere.

Quid fieri debeat: si uel pars fugerit: uel totus exercitus.

Regulae bellogum generales.

Qui modus debeat esse exercitus.

Primus liber tyronum delectum: exercitumque deprorsit. Sequens legio institutione: disciplinaque edocuit militare. Hic autem tertius classicum sonat. Ideo enim illa permixta sunt: ut hæc in quibus peritia certaminum: & uictoriae summa consistit disciplinae ordine custodito: & intelligerent celerius: & amplius adiuuaret. Exercitus dicitur tam legionum: quam etiam auxiliorum: necnon & equum ad gerendum bellum multitudine collecta. Huiusmodi modus a magistris quaeritur armorum. Nam cum Xerxes Darius: & Myrthridatis: cæterorumque regum: qui innumerabiles armauerant populos exemplaria legunt: euidenter apparet nimium copiosos exercitus magis propria multitudine: quam hostium uirtute depressos. Nam pluribus calibus iubeat amplior multitudo. In itineribus pro mole sua semper est tardior. In longiore autem agmine etiam a paucis superentum affolet pati. In locis autem asperis: uel fluminibus traesendi propter impedimentoque moras saepe decipit. Præterea ingenti labore: numerosisque auxiliis: equisque pabula colliguntur. Rei quoque

De re militari
 fortiter difficiliter: quæ
 es fatigat exercitus. Nam ego
 as delecto pluribus ergo au
 do ut uictor. Quod si alio
 de multis: & illos qui ei
 dium. Veres autem quæ
 numerosos gradus armis
 bellis unum legione mixtis au
 dederit posse sustinere quæ
 ditionem saepe decebant. Qu
 lites potestas cum. xx. milibus
 uere mitebatur. Quod si in
 bellis tantum nimia necessitas
 gis cum huiusmodi præcep
 tis. Coniales ambo cum in
 in pro omnibus a populo Ro
 um & uictis iudicant in
 ditione uictoriam seruare un
 it in castris quæ Rom
 Quæ admodum fami
 Vn quod uel
 cultu dicitur exerc
 uermediis: uer
 uis in plures
 hinc sine ten
 egressi & calore solis tan
 in ardore ad loca crepida in
 uinas ac rudes noctibus fa
 illa uictoria suppetat copia. Ne
 quæ agere cõpellit: nec p
 aqua potus uentum milibus
 cõuincas oppo. tuis ch
 pumibus: uerque plius co
 ego operetur dicitur. Male
 in rumbis & moris. Sed et
 citia ad faceret militem para
 ne intermissione: uel uictis
 em uel uictor in campo. Sim
 in rumpit: & fessum in
 ere iustitiam: uel in me

frumētariae difficultas: quæ in omni est expeditione uitāda est: cito maiores fatigat exercitus. Nam quātolibet studio pparetur annona: tāto maturius desit: quāto pluribus ergo atur. Ipā quoq; aqua nimiae multitudi aliqua do uix sufficit. Quod si casu acies uerterit tergū: necesse est multos cadere de multis. & illos q̄ egerint: ut semel terros: postea formidare conflictum. Veteres autē q̄ remedia difficultatū experimētis didicerant: nō tam numerosos: q̄ eruditos armis habere exercitus uoluerunt. Itaq; in leuibus bellis unam legionē mixtis auxiliis. x. milia peditū: & duo milia eqtū crediderūt posse sufficere: quā manū prætore: uelut minores duces ad expeditionem sæpe ducebant. Quod si magnæ copiae hostium ducerentur: cōsularis potestas cum. xx. milibus peditū: & quatuor equitum tanq̄ comes maior mittebatur. Quod si infinita multitudo de gentibus fortissimis rebellasset: tunc nimia necessitate cogēte duo duces: & duo mittebant exercitus cum huiusmodi præcepto: ut prouiderent: ne qd resp. detrimenti capiat. Consules ambo: cum in diuersis regionibus cōtra diuersos hostes annis ppe omnibus a populo Ro. pugnaretur. Ideo sufficiebant copiae militum: q̄ utilis iudicabant non tam grādes exercitus habere: q̄ armis istructos illa ratiōe seruata: ne unq̄ amplior multitudo sociog. auxiliarium esset in castris: q̄ ciuium Romanog.

Quēadmodum sanitas gubernetur exercitus.

Vnc quod uel maxime puidendū est: Admodum sanitas custodiatu exercitus: Admonebo. Hoc est locis: aquis: tempore: medicina: exercitio. Locis ne in pestilenti regiōe iuxta morbosas paludes: ne aridis: & sine opacitate arborū: cāpis aut collibus: ne sine tentoriis æstate milites commorent. Ne tardius egressi & calore solis: & fatigatione itineris cōtrahant morbū. Sed potius in æstate ad loca cœpto itinere destinata pueniāt. Ne sæua hyeme iter per pruinas: ac niues noctibus faciāt: aut lignog. patiant inopiam: aut minor illis uestiū suppetat copia. Nec sanitati. n. nec expeditioni idoneus miles est: q̄ algere cōpellit: nec pnciosis: nec paludosis aqs utat exercitus. Nā malæ aquæ potus uenensosi militibus pestilētiā generant. Iā uero hoc casu ægri cōubernales opportunis cibis reficiant: ac medicog. arte curent. Principum: tribunorūq; & ipsius comitis: qui maiorem sustinet potestatem iugis quæretur diligētia. Male enim cum iis agitur: quibus necessitas & bellum cumbit: & morbi. Sed rei militaris periti plus quotidiana armorū exercitia ad sanitatē militum putauerunt prodesse: q̄ medicos. Itaq; pedites sine intermissione hymbribus: uel niuibus sub tecto reliquis diebus exerceri uoluerunt in campo. Similiter equites non solum in planis: sed etiam in abruptis: & fossarum hiatu difficillimis semitis seq; & equos suos exercere iusserunt: ut nihil iis in necessitate prælii accidere posset incognitū.

Quēadmodū oporteat puidere: ne
milites seditionē faciant.

Nterdū mouet tumultū ex diuersis locis collectus exercitus
& cum pugnare nolit: irasci se simulat: ut nō ducat ad bellū.
Quod ii præcipue faciūt: q̄ in sedibus ociose: delicateq; uixe-
runt. Nam asperitate insoliti laboris offēsi: quē in expeditiōe
sustinere necesse est. Præterea metuentes præliū q̄ armorū ex-
ercitia declināt: ad huiusmodi præcitantur audaciam: Cui uulneri multiplex
medicina cōsueuit opponi: ut dum adhuc separati sunt in sedibus suis: tri-
bunoz: uel uicarioz: necnō etiam principū ad omnē disciplinam arctissi-
ma seueritate teneantur. Nihilq; aliud: nisi deuotionē: moderationēq; cu-
rodiant: nullis cōmeatibus uacent. Ad nomen: ad signa obseruare non de-
linant. Campi cursiōnē: ut ipsi appellant: armorūq; inspectiōnē assidue fa-
ciant. ad sagittas iaciēdas. ad missilia dirigēda. ad iactandos lapides funda:
uel manu. Ad uectes iactandos p̄ similitudine gladioz: punctim: cesimq;
seriēdo: ad armaturæ gestum: multo die usq; ad sudorem frequētissime
sunt detinēdi. Cursu etiam: & saltu ad transiliēdas fossas nihilominus im-
buēdi: seu mare seu fluuius uicinus est sedibus æstiuo tempore: ad natan-
dum cogēdi sunt omnes. Præterea siluā cædere: materiē dolare: iter per
dumosa: & abrupta facere. aperire fossam. Occupare aliquē locum. & ne a
cōtubernalibus detrudātur: i scutis inuicem obuiātibus niti. Ita exercitati
& eruditi sedibus milites romani siue auxiliares: siue illi legionarii: siue eq-
tes fuerint: cum ad expeditionem ex diuersis conuenerint locis: æmulatio
ne uirtutis prælium magis necesse habēt optare: q̄ ocium. Nemo cogitat
de tumultu: qui fidutiā de arte: uel uiribus gerit. Dux autē debet esse at-
tentus: ut in omnibus Legionibus: siue auxiliis: necnon etiam uexillationi-
bus a principibus: uicariis: tribunis: siqui tribulenti: seditiosiq; milites fue-
rint non pro inuidia suggerentium: sed pro reze ueritate cognoscat: eosq;
consilio prudentiori segregandos a castris ad agendū aliquid: quod ipsis
uideatur prope optabile: aut castella: urbescq; deputēt muniēdas: atq; ser-
uandas tanta subtilitate: ut cum abiiciuntur: uideantur electi. Nūq; enim
ad contumaciam pari consensu multitudo prumpit. Sed ictrantur a pau-
cis qui uitiorum: scelerūq; ipunitate sperāt spectare cum plurimis. Quod
si fieri medicinam necessitas extrema persuaferit: rectius est more maiore
in auctores criminum uindictari: ut ad omnes metus: ad paucos pœna per-
ueniat. Laudabiliores tamen sunt illi duces: quorum exercitum ad mode-
stiam labor: & usus instituit: q̄ illi: quoq; milites ad obedientiā supplicioz
formido compellit.

Signorum militarium quot
sint genera,

Flauii Vegetii Renati

Multa quidem sunt ediscēda pugnātibus: atq; obseruanda: siquē nulla sit negligentia uenia: ubi de salute certatur. Sed inter reliqua nihil magis ad uictoria p̄ficiti: q̄ monitis obempare signorum. Nam cū uoce sola iter p̄alioꝝ & tumultus regi multitudo nō possit. Et cū pro necessitate regē plura ex tpe iubēda: atq; faciēda sunt: antiquus oīum gentiū usus inuenit: quomodo quod solus dux utile iudicasset: per signa totus agnosceret: & sequeretur exercitus. Tria itaq; genera constat esse signoz. Vocalia, semiuocalia, Muta. Quorū uocalia: & semiuocalia p̄cipiuntur auribus. Muta uero referunt ad oculos. Vocalia sunt: quæ uoce humana p̄nunciant sicut in uigiliis: & in p̄lio pro signo dicitur. ut puta uictoria palma uirtus deus nobiscū triūphus imperatoris & alia quæcūq; uoluerint dare ii q̄ in exercitu habent. maximā potestatem. Sciendū est tamen ista uocabula quotidie debere uariari: ne ex usu hostes signū cognoscant: & exploratores inter nostros uerfent impune. Semiuocalia sunt: quæ p̄ cornua: aut rubam aut buccinā dantur. Tuba quæ directā est: appellat. Buccina: quæ in semetipsam æreo circulo flexitur. Cornu: quod ex uris agrestibus: argento nexū: temperatū arte: & spiritu canentis flatu emittit auditū. Nam indubitatis per hæc ionis agnoscit exercitus utrū stare: uel p̄gredi: an certe regredi oporteat: utrū longe p̄ equi fugiētes an receptui canere. Muta signa sunt: Aquilæ. Dracones. Vexilla. Flamulæ ruffæ. Pinæ. Quocūq; enim hæc ferri iusserit ductor: necesse est signū suū comitantes milites p̄gant. Sūt & alia signa multa: quæ dux belli in eqs aut idumētis: & etiam in ipsis armis: ut dignoscatur hostis: p̄cipit custodiri. Præterea manu aliqd: uel flagello more barbarico uel certe mota: q̄ utitur ueste signant. Quæ oīa in itineribus: in sedibus: in omni exercitatione castrēsi uariis milites & seq: & itelligere cōsuescant. Cōtinuus enī usus necessarius uidet̄ in pace eius rei: quæ in p̄alio cōfusione seruāda sit. Item mutū: & cōmune signū est: quotiens p̄ficiscente turba excitatus puluis ad similitudinē nubiū surgit: hostiūq; prodiū aduentū. Similiter si diuisæ copię sint: per noctem flāma: per diem fumus significat sociis: quod aliter nūtiari non p̄t. Aliunde in castelloꝝ: aut urbium turribus trabes apponuntur: quibus aliquando erectis: aliquando depositis indicant: quæ geruntur.

Quanta sit seruāda cautela: cum uicinis hostibus mouetur exercitus.

Vi rem militarem studiosius didicerūt: si serunt plura in itineribus: q̄ in ipsa acie pericula solere contingere. Nam i cōflictu armati sunt omnes amici. & hostes cōminus uidēt: & ad oppugnādū aīo uentūt parati. In itinē aut minus armatus: minusq;

De re mil
 uentus est miles: & impetu
 caruissimū diligentiā p̄dicere
 inō factura: sine dīno repell
 bos bellū genitū p̄sentime
 la rōlūm p̄lūm nōmē
 dīuicū amōrestumū
 tiores dūcti s̄mēra p̄mūta
 sed etiam p̄lūa habuissē firm
 etū oculoz uiam p̄ctūris
 p̄ntis dūctoz genis separati
 p̄re de pluribus. Præterea i
 hūc p̄p̄erere: q̄ cultū dū
 m̄. Erūt enim uicines inter
 dūp̄mū cōdūca p̄ara sup
 uicinas quærant: ne dūp̄
 uicinat imp̄erita nullū
 hū cautela caput ell ut ad
 om̄ ignoret. Tū sumū
 ō hoc ueteres minorū
 ōm̄ in imōdū serentim
 temp̄ ell̄t oculū. Secūq; i
 ita. Veq; quā exploratores
 oculū dependēt: in uicē
 dūm uicini in p̄p̄eribus de
 cturū hūc illū: s̄c̄c̄c̄c̄c̄
 quæ iter factū ell̄ in p̄p̄
 aduētū in uicē
 fidūsiq; dūctus. Nam quod
 uicē hūc ab aduētū
 hūc pedes: imp̄edimēta
 tenet: tenet exp̄dū p̄p̄
 uicē in dūm quidē a fr
 tū. A hūc dūctū q̄p̄ p̄t
 Nam indūctū in aīo locū
 tamen p̄p̄tū obf̄idū
 dūctū oppo: in d̄ctū
 dūctū legit̄mū mōdū. Q
 ell̄ p̄p̄ra hūc dūctū. Ne uic
 cōmōdū sit uicē p̄p̄
 uicē p̄p̄ra hūc dūctū.

attentus est miles: & superuentus imperu uel fraude repete turba. Ideo oī
 cura: oīq; diligentia puidere dux debet: ne psciscens patiat iursum. Vel
 si nō facile: ac sine dāno repellat illatū. Primū itinera oīum regionū: i quī-
 bus bellū geritur: plenissime debet habere pscripta: ita ut locoz interual
 la nō solum passū numero: sed etiam uiaze qualitates pdiscat. Cōpendia
 diuerticula: mōtes: flumina: ad fidem descripta cōsideret: usq; eo: ut soler
 tiores duces itinera ppointiaze in qbus necessitas gerit nō tantū ānotata:
 sed etiam picta habuisse firmetur: ut nō solū consilio mentis: sed etiā aspe
 ctu oculoze uiam pfecturis eligerent. Ad hęc a prudentioribus: & hono
 ratis: locorūq; gnaris separatim debet uniuersa pergrere: & ueritatē colli
 gere de pluribus. Præterea sub periculo eligēdaz uiaze duces idōeos: sciē
 tesq; percipere: eosq; custodiae mancipare: addita poenæ cōtestatiōe: uel p
 mii. Erūt enim utiles: cū intelligent nec fugiendi sibi copiā superesse: & si
 dei præmiū pfidiæ parata supplicia. Prouidendū est quoq;: ut sapientes: ex
 ercitatiq; quærant: ne duoz: aut triū error discrimen pariat uniuersis. In
 terdū aut imperita rusticitas plura pmittit. & credit e scire: quod ne scit.
 Sed cautela caput est ut ad q loca: uel qbus itineribus sit pfecturus exer
 citus ignoret. Tutissimū namq; in expeditionibus credit faciēda nesciri.
 Ob hoc ueteres minotauri signū habuerūt in legionibus: ut quēadmodū
 ille in intimo: & secretissimo labyrintho: abditus phibet: ita ducis cōsiliū
 semp esset occultū. Secuz iter agit: quod agendū hostes minime suspican
 tur. Veze quia exploratores altrinsecus missi pfectionem suspiciōibus uel
 oculis dephendūt: & interdū transfugæ pditoresq; non desunt: quēadmo
 dum occurri ingruētibus debeat: intimes. Dux cū agmine exercitus p e
 cturus: fidelissimos: argutissimosq; cū equis pbatissimis mittat: q loca: p
 quæ iter faciēdū est in pgressu & a tergo: dextraq;: leuaq; lustrēt: ne aliqs
 aduersarii moliantur insidias. Tutius autem operatur exploratores no
 ctibus: q diebus. Nam quodāmodo ipse sui proditor inuenitur: cuius spe
 culator fuerit ab aduersariis depræhēsus. Primi ergo equites iter arripiāt.
 Inde pedites. impedimenta. sagittarii. calones. uehicularq; in medio collo
 centur ita: ut expedita pars peditū: & equitum subsequatur. Nam ambulā
 tibus interdum quidem a fronte: sed frequenter a tergo superuentus infer
 tur. A lateribus quoq; pari armatoz manu impedimēta claudenda sunt.
 Nam insidiatores in alio loco pulsant transuerso. frequenter incursum. Illud
 tamen præcipue obseruādum est: ut ea pars: ad quam hostis uenturus: cre
 ditur: oppo tis electissimis equitibus: & leui armaturæ: necnon etiam pe
 ditibus sagittariis muniat. Quod si undiq; fundunt inimici: undiq; debet
 esse pparata subsidia. Ne uero repentinus tumultus amplius noceat: ante
 cōmonēdi sūt milites: ut parati sint aio: ut arma in manibus habeāt: nec i
 necessitate subita cōterant. Prouisa non solent esse formidini. Anriqui di

ligentissime præcauebant: ne a calonibus interdū uulneratis: interdum timētibus: & sagittariis pauefactis clamore pugnātes milites turbarent: ne dispersi lōgius: aut cōglobati amplius: q̄ expedit: impedirēt suos hostibusq; pdesent. Et ideo ad exemplū militū etiam impedimēta sub quibusdam signis ordinanda duxerūt. Deniq; ex ipsis calonibus quos galearios uocant idoneos ac peritos usu legebāt: quos nō amplius q̄ ducētis sagittariis: puerisq; præfecerant: iisque uexilla dabant: ut scirent ad quæ signa deberent impedimēta colligere. Si ppugnatores ab impedimētis laxamēto aliquo diuidantur: ne constipati ledant in prælio: ambulāte exercitu: ut locorū uarietas aduenit: ita defensionis ratio uariat. Nam in campis patentibus eqtes magis solent impugnare: q̄ pedites. At uero in locis siluestribus: uel mōtosis: siue palustribus: pedestres magis formidādæ sunt copiæ. Illud quoq; uirtandum: ne p negligētiam festinātibus aliis: aliis tardius incedentibus interrūpatur acies: aut forte tenuet. Cōtinuo. n. hostes iterpellata p̄adunt. Interponēdi ergo sunt exercitatissimi campi ductores: uicarii: uel tribuni q̄ alacriores tardent: & pigrius icedētes accelerare compellāt. Nam q̄ multum precesserint supuentu facto nō tam redire: q̄ fugere cupiūt: qui uero extremi sunt deserti a suis uel hostiū: & ppria desperatione superant. Scindum est etiam q̄ aduersari in his locis: quæ sibi opportuna itelligūt subfessis acies occultius collocāt: uel aperto Marte impetū faciūt. Sed ne secreta doceant: ducis p̄stati industria: quæ oīa conuenit explorare. Deprehensa aut̄ subfessa: si utiliter circūueniat plus periculi sustinet: q̄ parabat inferre. Aperta aut̄ nis si præparetur in montibus altiora loca p̄missis sunt præstidiis occupāda: ut cum hostis aduenerit reperiatur inferior. Nec audeat obuiare: cū tam a frōte: q̄ sup caput suū cernat armatos. Quod si angustæ sit uiæ: sed non tutæ: melius est cum securibus: ac dolabris milites & cum labore aperire: q̄ in optimo itinere periculū sustinere. Præterea noscere debemus hostiū consuetudinē: utrum nocte: an incipiēte die: an horā reficiēdi lapsis supuenire consueuerint. & id uitare: quod illos facturos putamus ex more. Iam uero utrū eqtibus: an peditibus: utrū funditoribus. utrū cōtatis: an sagittariis amplius ualeant. utrū numero hominū: an armorū munitione præcellant: scire nos conuenit: & ordinare: quod nobis utile: illis doct̄ aduersum. Tractare quoq; per diē: an p noctē iter expediat inchoare: quæ & quanta locorū interualla sint: ad quæ cupimus pperare: ne æstate aquæ penuria obsit euntibus: ne hyeme difficiles: aut nimie occurrant paludes maioresq; torrētes: & impedito itinere circūueniat exercitus. priusq; a destinata pueniat: ut nostra cōmoditas est sapiēter ista uitate. Vt si aduersariorū iperitia: uel dissimulatō occasionē nobis dederit: nō oportet omitti: sed explorare sollicitē pditores: ac transfugas iutare: ut qd hostis moliat̄ in præsentī: uel i futuro possimus agnoscere. Paratīsq; equitibus

et in uentura ambulantes eisdem
penis uere de corpore.

Quædammodi flumina que
N. uentura flumina que
erunt. Nam si quæ
peditibus uere os: ut
latores. Ergo exploratores
eigeni intervalis cōp

Impeditio in transitu. Na acies
impeditio in transitu. Na acies

impeditio in transitu. Na acies
impeditio in transitu. Na acies

impeditio in transitu. Na acies
impeditio in transitu. Na acies

impeditio in transitu. Na acies
impeditio in transitu. Na acies

impeditio in transitu. Na acies
impeditio in transitu. Na acies

impeditio in transitu. Na acies
impeditio in transitu. Na acies

impeditio in transitu. Na acies
impeditio in transitu. Na acies

impeditio in transitu. Na acies
impeditio in transitu. Na acies

impeditio in transitu. Na acies
impeditio in transitu. Na acies

impeditio in transitu. Na acies
impeditio in transitu. Na acies

impeditio in transitu. Na acies
impeditio in transitu. Na acies

ac leui armatura ambulantes eosdem: uel pabula: uictumq; quærentes im
prouiso terrore decipere.

Quemadmodū flumina quæ maiora sunt transeantur.

In transitu fluuijque grauis molestia negligentibus frequenter
emergit. Nam si qua aqua uiolentior fuerit: aut alueus latior:
impedimēta: pueros: & ipsos interdū ignauos solet mergere bel
latores. Ergo explorato uado duæ acies equitū electis aialibus
eligent interuallis cōpetētib; separata: ut per mediū pedites
& impedimēta transeāt. Nā acies superior imperū aquæ frangit. Inferior
qui rapti: summissiq; fuerint: colligit. atq; transponit. At cū altior fluctus
nec equitē nec peditē patiatur: si per plana decurrat: ductis multifariā spar
gitur fossis: diuisisq; facile transitur. Navigio uero amnes hastilib; fixis:
ac suppositis tabulatis peruii fiunt: uel certe tumultuario opere colligatis
inanibus cuppis: additisq; trabibus transitū præbent. Expediti uero equi
tes fasces de cannis aridis: uel ulua facere cōsueuerunt: super quos loricas
& arma euidenter imponunt ipsi. Equiq; natando transeunt: colligatisq; se
cum fasces pertrahunt sarcinis. Sed cōmodius repertū est: ut monoxylos:
hoc est paulo latiores scaphas ex singulis trabibus excuatas pro genere li
gni & subtilitate leuissima carpentis secū portet exercitus: tabulis pariter:
& clauis ferreis præparatis. Itaq; sine mora cōstructus pons: & cū funibus:
qui propterea habendū sunt ut is uinctus lapide arcus soliditatem p̄stet ī
tēpore. Festinant aduersarii ad transitus fluminū insidias: uel superuētus
facere cōsueuerunt: ob quā necessitatē in utraq; ripa collocant armata p̄si
dia: ne alueo interueniēte diuisi opprimant ab hostibus. Cautius tamē est
sudes præfigere: ac sine detrimento: si qua uis illata fuerit sustinere. Quod
si pons nō tantū ad transitū: sed etiā recursū & cōmeatū necessarius fue
rit: tunc in utroq; capite percussus latioribus fossis: aggereq; cōstructo de
seniores milites accipere debet: a quibus tādū teneatur: q̄diu locorum ne
cessitas poscet.

Quem admodum castra debeant ordinari.

Onsequens uidet itineris obseruatione descripta ad castrorū
in quibus manendū est uenire rōnem. Non. n. belli tēpore ad
statiuā: uel ad mansionē murata ciuitas semper occurrit & in
cautū est: plenūq; discriminis exercitū passim sine aliqua mi
nutione cōsidere. Cum militibus ad capiendū cibos occupatis
aut munera faciēda dispensis facile nectant insidiā. Postremo noctis ob
scuritas: necessitas sōni pascētiū equoq; dispersio occasionē supuētibus p̄
stat. In metādis castris nō sufficit bonū locū eligere: nisi sit locus talis: ut al
ter eo melior nō possit iueniri: ne utilior p̄missus a nobis: atq; ab aduer
sariis occupatus apporet incōmodū. Cauēdū quoq; ne p̄ æstatē aut aqua

morbosa in pximo aut salubris aqua sit longius hyeme: ne pabulatio desit
 aut lignorū copia ne subitis tēpestatibus cāpus: in quo manendū est soleat
 innudari. Ne sit in abruptis: ac deuīs & circūsedentibus aduersariis diffici
 lis p̄stet egressus: ne ex superioribus locis missa ab hostibus in eū tela pueni
 ant: quibus ut oportet studiose: cauteq; p̄uisis pro necessitate loci uel qua
 drata: uel rotūda: uel trigona: uel oblonga castra cōstitues. Nec utilitati p̄
 iudicat forma: tamē pulchriora credunt: qbus ultra latitudinis spaciū ter
 tia pars lōgitudini addit. Ita autē ab agri messoribus podismū mēsuræ col
 ligi oportet: ut ad q̄titatē cōcludat exercitus. Nā ppugnatores angusta cō
 stipant: & ultra q̄ cōuenit latiora diffūdūt. Tribus autē modis definiūt fos
 sas muniri posse. Primū in unius noctis trāsītū: & itineris occupationē le
 uiorē cū sublatis cespites circūdant: & aggerē faciūt: supra quem sudes: uel
 tribuli lignei p̄ ordinē digerunt. cespes autē circūcidit ferramētis: q herba
 rū radicibus cōtinet terra. sit altus semisse lōgus pedē semis latus pedē: q
 si terra solutior fuerit: ut ad similitudinē lateris cespes nō possit abscindi:
 tūc ope tumultuario fossa pducit lata pedes qnq; alta tres: cuius intrinse
 cus agger excrecit: ut sine metu securus quiescat exercitus. Statua autē ca
 stra astate: uel hyeme: uel hoste uicino maiore cura ac labore firmant. Nā
 singulæ cēturiæ diuidētibus cāpi doctoribus: & principibus accipiūt pedi
 taras & scotis uel sarcinis suis in orbē circa ppria signa depositis cincti gla
 dio fossam apiunt: latā aut nouē: aut .xi. aut .xiii. pedibus. Vel si maior ad
 uersarioq; uis metuūt pedibus .xix. Imparē .n. numēq; obseruari moris est.
 Tūc sepibus positis: uel interpositis stipitibus: ramisq; arborū ne terra faci
 le dilabatur agger erigit: sup quē ad similitudinē muri pinna & ppugnacu
 la cōponunt. Opus oē cēturiōes p̄ decē pedes metiunt: ne q; minus fode
 ret: aut errauerit alicuius ignauia: id tribuni circūueniūt. Nec ante disce
 dunt qui strēnui sunt: q̄. sint uniuersa p̄fecta. Nec tamē aliq; supuentus la
 borantibus fiat: oēs eqtes & pars peditū: quæ nō opat̄ priuilegio dignita
 tis ante fossam armata in p̄cinctu cōsistat ut ingruētes repellat inimicos.
 Prima igit̄ signa locis suis intra castra ponunt. Quia nihil uenerabilius ē
 maiestate eorū duci p̄toriū: eiusq; comitibus tribunis & militibus p̄paran
 tur tabernacula: quibus per cōtubernales ad mūera deputatos aqua: lignū
 & pabula ministrant. Tūc pro gradu legionibus & auxiliariis: & equiti
 bus & peditibus loca: in quibus papiliones tendant: deputant in castris: ac
 de singulis cēturiis: quaterni equites: & quaterni pedites: qui noctibus ex
 cubitū faciūt: eligunt. Et q̄ impossibile uidebat̄ per totā noctē uigilātes
 singulos in speculis p̄manere: ideo in quatuor partes ad clepsydra sunt di
 uisæ uigiliæ: ut non amplius: q̄ tribus horis nocturnis necesse sit uigilare.
 A tibicine oēs uigiliæ cōmittunt: & finitis horis a cornicine uocant. Ido
 neos tamē & p̄batissimos tribuni eligunt: qui uigilias circūeāt & renūtiēt

De militi
 quæ exerceat corporis circ
 et gradus: & circos uocant.
 essentia uallo facere debet. Per
 mentis: q̄. tangenti huius
 cōueni deq; p̄uide: hie in
 fua loborū: in mēta: cetera
 mea p̄bat̄ ab hosti inuolu.
 idonea: q̄. mōq; ambulat cō
 es similitudine castella munita. Qu
 ti locis: cōtinenta maioribus
 alius similitudo uocabulo call
 uocant pedites: & equites deq;
 ram hostis ad ea loca uider
 p̄derariis communiti.

Quæ & quanta tolerand
 in solis an publico debeat

Viles hōis ante be
 bus horuans leg
 dūq; capite uolunt p
 um horuans cetera
 ta fuerit ip̄s omni

ante tentandante: faciendū q̄
 tates non ap̄to marie p̄tū
 uoluto: semis: tentantū in
 nant cetera: uel tenet in equi
 latus rep̄ta p̄scribunt. P̄
 uicēto: ex̄: utū: sciantū: b
 lūm: Lepios tractet. Omni q̄
 mōrem nouerunt p̄p̄tatione
 ab̄: inuorūm: homines: magis
 equi: hōi: in necessitatibus: hōi
 resuma: equis: hōi: mē: hōi
 hōi: eorū: ex̄: mō: in: ip̄
 redantū: p̄: hōi: in: hōi
 mo: loc: p̄: in: ap̄: p̄: p̄
 nant: a: commō: Nam: hōi
 mas: si: p̄: hōi: hōi: hōi
 mē: hōi: &: hōi: hōi: hōi
 Nam: famis: in: d̄: hōi: hōi

si qua emerferit culpa: quos circuitores appellabāt. At nūc militiæ factus est gradus: & circuitores uocant. Sciendū est tamē nocturnas uigilias: equites extra uallū facere debere. Per diē autē castris positus alii mane: alii post meridiē ppter fatigationē hoīum: equorūq; angariās faciūt. Inter p̄cipua cōuenit ducē uidere siue in castris: siue in ciuitate cōsistat: ut a alium pascua: subiectio frumētū: cæterarūq; specierū: aquatio: lignatio: pabulatio secura reddat ab hostiū incursu. Quod aliter non pōt euenire: nisi per loca idonea: qua nōq; ambulat cōmeatus: p̄sidia de is ponant siue illæ ciuitates sint: siue castella munita. Quod si nō reperit antiqua munitio opportunis locis dimitnuto uocabulo castella sunt nuncupata. Inter quæ in angariis aliquanti pedites: & equites degentes, tutū iter cōmeatibus præstāt. Difficile enim hostis ad ea loca audet accedere: in quibus & a frōte: & a tergo noquit aduersarios commorari.

Quæ & quanta cōsideranda sunt: ut intelligatur utrū superuentibus: & insidiis: an publico debeat Marte configi.

Visq; hos artis bellicæ cōmentarios ex probatissimis auctorebus breuiatos legerē dignabitur: q̄ primū rationē prælii: pugnae: cupit audire p̄cepta. Sed conflictus publicus duag: aut trium horarum certamine diffinit. Postq̄ eius partis quæ sepeparata fuerit spes omnis intercidit: ideo omnia ante cogitanda sūt ante tentanda: ante facienda: q̄ ad ultimum ueniat abruptum. Boni enī duces non aperto Marte prælium: in quo est commune periculum: sed ex occulto semper attentant: ut integris suis quantos possunt hostes interimant certe uel terreāt. In qua parte: quæ necessaria admodum sunt ab antiquis reperta perscribam. Præcipua ars & utilitas ducis est: ut adhibitis de uniuerso exercitu scientibus belli & sapientibus uiris de suis: & copiis hostium sapius tractet. Omni q̄ plurimum nolet adulatione sumnota: utq; maiorem numerum pugnantium ipse an hostes habeant: utrum ipsius an aduersariorum homines magis armati sint & muniti: qui magis exercitati qui sint in necessitatibus fortiores. Quare ndum est etiam: utra pars pedites: utra equites habeat meliores. Sciendumq; in peditibus maxime: consistere robur exercitus: & inter ipsos equites: qui contis: qui sagittariis ante cedant: qui plures loricas induant: quis utiliores equos adduxerit. Postremo loca p̄cipua in quibus pugnandum est: utrum inimicis: an nobis uideantur accommoda. Nam si equitatu gaudemus: campos optare debemus. Si peditibus loca eligere angusta fossis: paludibus: uel arboribus impedita: & aliquotiens montosa: cui magis uictus abundet quam de sit. Nam fames (ut dicitur) intrinsecus pugnat: & uincit sapius sine ferro.

quōdam Lacedæmonii relictis doctrinis omnibus: quod postea consue-
runt Romani. Hanc solam hodie quoq; barbari putant esse seruandam.
Cætera omnia aut in hac arte consistere: aut per hanc assequi se posse con-
fidunt. Hæc dimicaturis est necessaria: per quam uitam retineant: & uictō-
riam consequantur. Dux ergo cui tantæ potestatis insignia tribuuntur: cui
ius fidei ac uirtuti poessorum fortunæ: tutela urbium: salus militum reip.
traditur gloria: non tantum pro uniuerso exercitu: sed etiam pro singulis
contubernalibus debet esse sollicitus. Si quid enim illis eueniat in bello &
illius culpa: & publica uidetur iniuria. Ergo si tyronem uel diu armis desu-
etum ducit singularum legionum: siue auxiliorum: nec non etiam uexilla-
tionum uires: animos: consuetudinem diligenter exploret. Sciat etiam: si
potest fieri nominatim quis comes: quis tribunus: quis domesticus: quis
contubernalis: quantum possit in bello auctoritatemq; maximam seueri-
tate sumat. Omnes culpas militares legibus uindictet. Nulli errantium cre-
datur ignoscere. In diuersis locis ex diuersis occasionibus omnium experi-
menta percipiat. His ut oportet ita curatis cum dispersi ad prædandū secu-
ri oberrant hostes: tunc probatos equites: siue pedites cum tyronibus: aut
inferioribus mittat: ut ex occasiōe suis inimicis & illis peritia reliquis cre-
scat audacia. Ad transitus fluuiorum: ad præcipitia montium: ad silua-
rum angustiam: ad paludum: aut uiarum difficultates: superuentus nul-
lo sciente disponat: atq; iter suum ita temperet: ut aut cibum capientes:
aut dormientes: aut vacantes certe securos: inermes: discalciatos: distra-
ctis equis nihil suspicantes ipse paratus inuadat: quatenus in huiusmodi
certaminibus sui fiduciam colligant. Nam qui ante longum tempus aut
omnino nunq̄ uidere homines uulnerari: aut occidi: cum primum aspexe-
rint perhorrescunt: & pauore confusi de fuga magis: q̄ de conflictu incipi-
unt cogitare. Præterea si excurrat aduersarii longo itinere fatigatos aggre-
diatur: & ultimos certe uel insperatos superueniat. Eos etiam qui longe a
suis aut pabulis: aut prædæ gratia commorantur subito occupet cum de-
lectis. Illa enim ante tentanda sunt: quæ si male cesserint: minus noceant.
Si bene plurimum profint. Inter hostes discordiarum serere causas sapien-
tis est ducis. Nulla enim quanuis sit minima: natio cito potest ab aduersari-
is deleri: nisi seipsam propriis simultatibus consumpserit. Nam si ciuile o-
dium ad inimicorum perniciem præceps est ad utilitatem suæ defensionis
incautum. Vnum illud in hoc opere prædicandum est: ut nemo desperet
fieri posse: quæ facta sunt. Dicat aliquis: multi sunt anni: quibus nulla fos-
sa: uallo: aggereq; mansurum circumdat exercitum. Respondebitur si fuisset
ista cautela nihil diurni: aut nocturni superuentus hostium nocere po-
tuisset. Per sæ imitantes Romanos ductis fossis castra constituunt. Et quæ
arenosa sunt prope omnia expuluerunt: quæ effunditur terra complet

faccos: quos inanes portauerant: eorumq; cumulo aggerē faciunt. Omnes barbari carris suis cōnexis in orbem ad similitudinem castrorum securas a superuenientibus exigunt noctes. Veremur ne discere nequeamus: quæ a nobis alii didicerunt. Hæc ex usu librisq; discenda quæ antea seruabant. Sed omissa diu nemo quæsiuit: quia ingentibus pacis officiis procul aberrat bellorum necessitas. Sed ne impossibile uideatur armorum disciplinā: cuius usus intercidit reparari posse: doceamur exemplis. Ars militaris apud ueteres in obliuionē sepius uenit. Sed a libris repetita est. Postea ducū auctoritate firmata est. Scipio Africanus sub aliis imperatoribus Hispanienses exercitus frequenter uictos accepit. Hos disciplinæ regula custodita ita exercuit omni opere: fossisq; faciendis: ut diceret fodientes luto inquinari debere: qui sanguine hostium madere uoluerint. Tum ipse deniq; numantinos sic capta ciuitate superauit: ut nullus euaserit. Metellus in Africa Albino imperante subiugatum accepit exercitum: quem ita emendauit ueteribus institutis: & disciplina maiorum: ut postea eos: a quibus sub iugum missi fuerant: superarent. Cimbri quoq; Cepionis: & Manilii: & Syllani legiones inter Gallias deleuerunt: quarum reliquias cum C. Marius suscepisset ita erudiuit scientia & arte pugnandi: ut in mirabilem multitudinem nō solum Cimbrorum: sed etiam Theutonicorū & Vgrorum publico Marte deleteret. Facilius est autem ad uirtutem instruere nos uos milites: q̄ reuocare perterritos.

Quæ die agantur: uel procuranda sint: cum publica committitur pugna.

Ræmissis leuioribus artibus belli ad publicum conflictum incertum & fatalem diem nationibus: ac populis ratio militaris disciplinæ inuitat. Nam in euentu aperti martis uictoriæ magnitudo consistit. Hoc ergo tempore tanto magis duces debent esse solliciti: quanto maior speratur diligentibus gloria: & maius periculum comitatur ignaros: in quo momento peritiæ uisus pugnandi doctrina: consiliumq; dominatur. Veteribus sæculis mos fuit parco cubo curatos milites ad certamen educere: ut citatioris sumpta redderet escam & longiore conflictu non fatigaretur inedia. Præterea obseruandum est præsentibus hostibus siue ex ciuitate siue ex castris producas ad prælium: ne dum per angusta portarum particulatim procedat exercitus a collectis & præparatis debilitetur inimicis. Ideoq; prouidendum est: ut ante omnes milites egrediantur portas: & aciem prius construant: q̄ hostis adueniat. Quod si intra ciuitatem manentibus imparatis aduenerint: aut differatur egressus: aut certe dissimuletur: ut cum aduersarii insultare cœperint: his: quos non putant exituros: quum ad prædam aut redeundum conuerterit animum: quum ordines soluerint: tunc illis stupentibus lætissimi quicq;

rumpant; & confestim aggrediantur ignaros. Obseruatur autem: ne longo spacio fatigentur milites: ne lassos post cursum equos ad publicum praelium cogas: multum uirium labore itineris pugnaturus amittit. Quid faciet: qui ad aciem anhelus aduenat: hoc & ueteres declinauerunt: & superiori ætate nostra cum romani duces per imperitiam non cauissent: ne quid amplius dicam exercitus perdidit. Impar enim conditio est lassum cum quieto, Sudantem cum alacri. Currentem cum eo qui steterit inire conflictum.

Inuestigandum quid sentiant milites pugnaturi.

Præ die: qua certaturi sunt milites: quid sentiant diligenter conuenit explorare. Nam fiducia: uel fortitudo ex uultu: uerbis: incessu: motibus cernitur: nec confidas satis: si Tyro praelium cupit. In expertis enim dulcis est pugna. Et noueris te oportere differre: si exercitati bellatores metuerunt dimicare. Monitis tamen & oratione ducis exercitui uirtus accrescit & animus: præcipue si futuri certaminis talem acceperint rationem qua sperent se ad uictoriã peruenturos. Tunc inimicorum ignauia: uel error ostendendus: uel si ante a nobis superati sunt commemorandum. Dicenda etiam: quibus militum mentes odio aduersariorum in iram indignationemque moueantur. Animis pene omnium hominum hoc naturaliter euenit: ut trepident: cum ad conflictum uenerint. Sine dubio autem formidolosiores sunt: quorum metus ipse confundit aspectus. Sed hoc remedio formido lenitur. Si antequam inimices frequenter exercitum tuum locis tutioribus ordines: unde & uidere hostem & cognoscere consuecant. Interdum audeant aliquid ex occasione aut fugent: aut interimant. Inimicorum mores: aduersariorum arma: & equites recognoscant. Nam quæ ex usu sunt non timentur.

Quemadmodum locus idoneus eligatur ad pugnam.

Optimum ducem conuenit noscere magnam partem uictoriæ: primum locum in quo dimicandum est possidere. Elabora ergo: ut conferturus manum primum auxilium capias ex loco: quanto utilior iudicatur: quanto superior fuerit occupatus. In subiectos enim uehementius tela descendunt: & maiore impetu obnitentes pars altior pellit. Qui aduerso nititur cliuo duplex subit & cum hoste. & loco certamen. Sed illa distantia est: si de pedibus tuis uictoriã speras contra aduersariorum equites: loca aspera inæqualia: montuosa debes eligere. Si uero de equitibus tuis contra aduersariorum pedes uictoriã quaeris, sequi debes paulo quidem editiora loca: sed plana: atque patetia: neque siluis: neque paludibus impedita.

Quemadmodum acies debeat ordinari: ut in conflictu redatur inuicta.

Rdinator acie tria debet ante p̄spicere: solē: puluerē: & uētū
 Nā sol ante faciē eripit uisū. Vētus cōtrarius tua inflectit: ac
 deprimit: hostiū adiuuat tela. Puluis a fronte cōgestus oculos
 implet: & claudit. Hęc momēto eo quo acies ordinat̄ ēt imperi
 ti uitare solēt. Sed duci p̄uido cauedū est ī futuz: ne post pau
 lū. accedēte die noceat solis mutata cōuersio. Nec uētus aduersus hora soli
 ta eo pugnāte nascat̄. Ita ergo cōstituant̄ ordines: ut hęc post occiput no
 strū sint. Et si pōt fieri aduersarioꝝ impetāt faciē. Acies dicif̄ exercitus in
 structus: frons cuius aduersū hostes spectat. Hęc in publica pugna si sapiē
 ter disponif̄ plurimū iuuat. Si imperite quis optimi bellatores sint mala
 ordinatōe frangunt̄. Instructionis lex est: ut in primo exercitati & ueteres
 collocent̄ milites: quos antea principes uocabāt. In secūdo ordine circun
 dati cataphractis sagittarii. & optimi milites cū spiculis: uel iāceis ordinēt̄:
 quos prius hastatos uocabāt. Singuli aut̄ armati in directū ternos pedes in
 ter se occupare cōsueuerūt: hoc est in mille passibus sexcētis sexagintalex
 pedites ordinant̄ in longū: ut nec acies interluceat: & spaciū sit arma tra
 ctādi. Inter ordinē & ordinē a tergo in latū sex pedes distare uoluerūt: ut
 haberent pugnatores spaciū accedēdi: atq; recedēdi. Vehemētius. n. cū sal
 tu: & cursu tela mittunt̄. In ordinibus his duobus & ætate maturi: & usu
 cōfidētes: & muniti ēt grauioribus armis collocant̄. Hi. n. adinuicē muri
 nec cedere nec sequi aliq̄do cogēdi sunt: ne ordines turbēt: sed uenientes
 aduersarios excipere: & stādo pugnādoq; repellere: uel fugare. Tertius or
 do disponif̄ de armaturis leuissimis: de sagittariis iuuenibus: de bonis ia
 culatoribus: quos antea ferētarios uocabāt. Quartus itē ordo cōstituit̄ de
 scutatis expeditissimis: de sagittariis iunioribus: de iis qui acriter uerutis:
 uel martiobarbolicis: quas plūbatas uocat̄: dimicāt qui dicebant̄ leuis arma
 tura. Sciendū ergo est stātibus duobus primis ordinibus. Tertiū & quartū
 ordinē cū missilibus: & sagittis primo loco semp̄ exire. q̄ si hostes in fugā
 uertere potuerit: ipsi cū equitibus persequūtur. Si uero ab hostibus pulsī
 fuerit: redeūt ad primā & secūdā acie: & inter ipsos recipiūt se ad loca sua.
 Prima aut̄ & secūda acies: cū ad spat̄as & ad pila: ut dicif̄ uentū fuerit: totū
 sustinet bellū. In quarta acie ponebant̄ interdū carobalistā: manubalistā:
 rii: fundibulatores: funditores. Fundibulatores sunt q̄ sustibulis lapides iaci
 unt. Sustibulus est sustis pedibus quatuor: cui p̄ mediū ligat̄ funda
 de corio: & utraq; manu impulsus p̄pe instar onagri dirigit saxa. Fundito
 res sūt: q̄ fūdis utunt̄ lino uel setis factis. Has. n. dicūt eē meliores cū tortō
 circa caput brachio dirigūt saxa: q̄bus scuta deerāt siue lapidibus manu ia
 ctis siue missilibus in hoc ordine dimicabant. Quos accessos tanq̄ iunio
 res: & postea additos noīabant. Sextus ordo post oēs a firmissimis & scuta
 tis: & omni genere armoz; munitis bellatoribus tenebant̄: quos atiq; tria

rios uocabant. Hi ut regeti: & integri uehemētius hostes inuaderent: post ultimas acies sedere consueuerūt. Si quid enim primis ordinibus accidisset: de eorū uiribus reparationis spes tota pendebar.

Ratio podismi quātū spaciū inter singulos hoīes in longum: uel inter singulos ordines custodiri debeat in latum.

Xplanato autē: qualiter debeat instrui acies nūc podismū: mēsurāq; ipsius ordinatōis exponā. In mille passibus campi una acies mille sexcentos sexaginta sex suscipit pedites: propterea: quā singuli bellatores ternos occupāt pedes. Quod si sex acies in mille passibus campi ordinare uolueris nōgenti nonaginta sex pedites sunt necessarij. Si autē internos ordines ultra hunc numerū uolueris tēdere: duo millia passuum cōprāhēdes. Sed melius est plures acies facere: quā milites spargere. Senos autē pedes a tergo in latū diximus debere patere. & ipsi bellatores stantes singulos obtinent pedes. ideoq; si sex acies ordinabis: quadraginta: & duos pedes in latum: & mille passus in longū, & .x. hominū tenebit exercitus. Si autē interno uolueris .xx. & unū pedes in latum & duo milia passuum in longum decem milium tenebit exercitus. Ad hanc rōnem siue uiginti milia: siue triginta peditū fuerint iuxta mēsuram podismi sine aliqua difficultate poterūt ordinari. Nec dux fallitur: cū sciat quod locus quōtos possit capere armatos. Deniq; si angustior locus sit ne multitudo possit sufficere: iam inde nouem: uel amplius ordinari acies conuenit. Magis. n. cōuenit: ut cōfertis pugnent: quā longius separati a suis. Nam si nimium fuerit attenuata acies: cito aduersariis facta impressiōe dirumpit: & nullū postea poterit esse remediū. Qui autē numeri in dextro cornu: quod in sinistro: quod in medio debeant ordinari: uel iuxta dignitates eorū seruaet ex more: uel certe pro qualitate hostiū cōmutat.

De equitibus ordinandis.

Oonstrukta acie peditū: eqtes ponūtur in cornibus ita ut loricati oēs: & cōtati iuncti sint peditibus. Sagitarii autē: uel quod loricas nō habent longius euagētur. A fortioribus namq; equitibus peditū ptegēda sunt latera & a uelocioribus atq; ex peditis hostiū cornua supfundēda sunt: atq; turbanda. Scire debet dux cōtra quos drumos: hoc est globos hostiū quos eqtes oporteat poni. Nam nescio qua occulta rōne: imo pene diuina alij cōtra alios dimicāt melius. & quod fortiores uicerāt: ab inferioribus saepe uincūtur. Quod si eqtes impares fuerint more uetere: uelocissimi cū scutis leuibus. pedites ad hoc ipsum exercitati eisdē miscēdi sunt: quos explicitos uelites nominabāt. Quo facto quis fortissimi eqtes uenerit: tamē aduersum mixtū agmen parcs esse nō possunt. Vnū hoc remediū ueteres duces habuisse dicuntur, ut assuescerēt iuuenes currētes egregie & iter binos eqtes singulos ex his pedites

collocarent cū scutis leuioribus: gladiis: atq; missilibus.

De subsidiis: quæ post aciem collocantur.

Ed optima ratio est: & ad uictoriã plurimū confert: ut electissimos de peditibus: eqtibus: cōuicariis: comitibus: tribunisque uacantibus habeat dux post aciem præparatos: alios circa cornua: alios circa mediū: ut sicubi hostis uehementer inhsit: ne rumpat acies: puolent subito: & suppleant loca: additaq; uirtute inimicoye frangatur audacia. Hoc primi Lacones inuenerūt. Carthagineſes imitati sunt illos. Romani postea ubiq; seruauerūt. Hac dispositio ne nulla melior inueniſ. Nam si directa acies hoc agere debet si pōt: ut hostem repellat: aut fundat. Si cuneus est agendus aut forfex: supfluos habere debetis post aciem: de quibus cuneū: uel forficē facias: si copia de proxima ducēda sit. Serra item ex abundantibus ducit. Nam si de loco suo ordinatū militem trãſſerre cœperis uniuersa turbabis. Si globus hostiū superatus aut aliam tuã: aut partē aliquã urgere cœperit nisi superfluos habeas: quos cōtra globos possis opponere siue pedites: siue equites de acie tuleris: dum aliã uis defendere: aliã periculosius denudabis. q̄ si bellatoye tibi copia nō abundat: melius est aciem habere breuiorē dūmodo in subsidiis colloces plurimos. Nam plures circa medias partes campi ex peditibus bene armatis debet habere lectissimos: de quibus cuneū facias & statim hostium acies rūpas. Cōtra cornua autē de cōtatis loricatorisq; eqtibus ad hoc seruatis: & leui armatura peditū alas hostiū circūuenire te conuenit.

In quo loco primus dux stare debeat: in quo secūsus: in quo tertius:

Vx qui præcipuã sustinet potestatem: in dextra parte inter equites & pedites stare cōsueuit. Hic enī locus est: in quo tota acies gubernat: ex quo est rectus: liberq; p̄cursor. Ideo iter utrosq; consistit: ut & cōsilio regere: & auctoritate tam equites q̄ pedites possit hortari ad pugnam. Hic de eqtibus supnumerariis: mixtis peditibus ex peditis aduersarioye sinistrū cornu: quod stat contra ipsum circuire debet: & a tergo semper urgere. Secūsus dux in media acie ponitur peditū: qui eam sustentet: & firmet. Hic fortissimos pedites: & bene armatos de supfluis secum habere debet: de quibus aut ipse cuneū faciat: & hostiū aciem rumpat. Aut si aduersarii cuneū fecerint: ipse forficem faciat: ut cuneo illi possit occurrere. In sinistra parte exercitus debet esse tertius dux satis bellicosus: & puidus: quia sinistra pars difficilior est & uelut manca in acie consistit. Hic bonos eqtes supnumerarios: & uelocissimos pedites secū habere debet: de quibus sinistrum cornu semp extēdat: ne circūueniatur ab hostibus. Clamor autē: quē barbaricū uocāt nō prius debet attolli: q̄ utraq; acies se iunxerit. Impatoye enī est: uel ignauoye uociferari de lōge: cū hostes magis terreatur: li cum teloye ictu clamoris horror ac-

cesserit. Studere autē semp debes: ut prius instruas acie: q̄ hostis; quia ex arbitrio tuo potes facere: quod tibi utile iudicas: cū nullus obfistat. Deinde tuis auges cōfidētiam: & aduersariis minuis fiduciā. Quia fortiores uidentur: q̄ puocare nō dubitant. Inimici autē incipiunt formidare q̄ uident cōtra se acies ordinari. Huic addit maximū cōmodum, quia tu instructus, paratusq; iordinatū & trepidum aduersarium p̄occupas. Pars, n. uictoriae est inimicū turbare ante q̄ dimices.

Quibus remediis uirtuti: uel dolis hostiū resistatur in acie.

Lexceptis superuētibus uel incursionibus repētinis ex occasiōe quā nūq̄ dux exercitus amittit. Nam in itineribus iam fatigatis in fluminū trāsgressiōe diuisis in paludibus occupatis: in iugis montiū laborātibus. In campis sparsis, atq; securis in māsiōne dormiētibus: oportunū semp plium inferitur. Cum aliis negociis occupatus hostis prius interimat: q̄ p̄parare se possit. Quod si cauti sint inimici: & isidiarū nulla sit copia: tūc aduersum p̄sentes: scientes: uidētēscq; æqua cōditiōe pugnat. Inde ars belli in hoc apto conflictu: magis q̄ i occultis fraudibus adiuuat eruditos. Cauēdum uel maxie: ne ab ala: cornuq; sinistro: quod sapius evenit: uel certe dextro quod tamē raro cōtingit: circūueniant tui a multitudie hostiū a uagātibus a globis: quos drumos uocāt. Quod si acciderit: unū remediū est: ut alam: cornuq; replices & retūdas: quatenus cōuersi tui sociorū terga defendant. Sed i angulo ipsius extremitatis fortissimi collocētur: q̄a ibi ipetus amplior fieri cōsueuit. Item aduersus cuneū hostiū certis modis resistit. Cuneus dicitur: multi-tudo peditū: quæ iuncta cū acie p̄rio āgustior: deide latior p̄cedit: & aduersariorū ordines rūpit: quia a pluribus in unū locū tela mittunt: quam rem milites caput porcini uocāt. Cōtra quē ordinatio ponit: quam forficē uocāt. Nam e lectissimis militibus i unū cōfertis i. V. litterā ordo cōponit: & illū cuneū excipit: atq; ex utraq; parte cōcludit: quo facto acie non pōt rūpere. Item serra dicitur: quæ a strenuissimis directā ante frontē opponitur hostibus ut turbata acies reparet. Globus autē dicitur: q̄ a sua acie separatus uago supuentu incurfat inimicos. Contra quem alter populosior: uel fortior imittitur globus. Obseruādum quoq; est: ne sub tempore: quo iā cōmittit pugna uelis ordies cōmutare: ac aliquos numeros ad alia trāsferre. Statim enim nascitur cōfusio: atq; tumultus & imparatis: cōturbatisq; facilius hostis incumbit.

Quot generibus pugna publica cōmittatur: & quomodo ēt q̄ inferior ē numero & iuribus ualeat obtinere uictoriā. Epugnationū septē sūt genera: cū ifesta ex utraq; pte signa cōstigāt. Vna depugnatio est frōte lōga: quadrato exercitu: si cut & nunc prope semper solet p̄aelium fieri. Sed hoc genus

depugnationis periti armoz: non optimum iudicant: quia cum in plixo spatio contéditur acies nō equalis semp campus occurrit. Et hiat aliquando in medio sinus: uel curuatura sit: i eo loco frequēter acies irrumpitur. Præterea si multitudine aduersarius antecedit a lateribus: aut dextrā: aut sinistram alam circūuenit: in quo periculum magnū est: nisi supnumerari os habeas: q sustineant hostēq; repellant. Hoc genere solus debet cōfligere: q & plures: & fortes habuerit bellatores, ut ex utroq; cornu hostē circūueniat: & quasi in sinū sui exercitus cōcludat. Secūda depugnatio publica est: quæ plurimis melior: in qua si paucos strenuos ordiaueris loco idoneo: etiam si multitudine hostiū & uirtute turberis: & uirtute: tamē poteris reportare uictoriā. Huius talis est modus. Cū instructe acies ad cōgressum ueniant: tunc tu sinistrā alam tuā a dextera aduersarii tui lōge separabis: nec uel missilia: uel sagittæ ad eam pueniāt. Dexteram alam aut tuā si nistræ alæ illius iunges, & ibi primū inchoa præliū ita: ut cum eqtibus optimis: & peditibus pbatissimis sinistrā partem illius: ad quā te iunxeris: agrediaris. & detrudendo: atq; supcurrēdo ad hostiū terga puenias. Quod si semel aduersarios exinde pellere cœpissis: accedētib; tuis idubitatā uictoriam cōsequeris. Et pars exercitus tui: quā ab hoste sūmoueris: secura durabit. Ad similitudinē autē. A .littere: uel libellæ fabrilis acies in hoc dimicandi genere cōstituit. Quod si aduersarius te prior fecerit: quos post aciē supernumerarios diximus debere poni tam equites: q̄ pedites: ad sinistrū tuum colliges cornu & sic aduersario resistes magnis uiribus: ne arte pellaris. Tertia depugnatio est similis secūdæ: sed i hoc deterior: q̄ a sinistro cornu tuo cum illius incipis dextro cōfligere. Nā quasi mancus impetus est eorū & aperti cum difficultate eorum aggrediunt hostes: qui dimicat in sinistro cornu. Quod aptius explanēdo dicam. Si quādo alam tuam sinistram longe habueris meliorē. Tunc. n. fortissimos equites: peditesq; con iungere & in cōgressu. Et ipsam primā applica ad aliam hostium dextrā. Et q̄tum potes aduersarii dextram pellere: & circūire festina. Tu aut aliam exercitus partem: in qua deteriores bellatores habere te nosti: a sinistra illius longissime separa: ne uel gladiis inuadatur: uel ad eam tela elidat. Hoc aut modo uno casu utiliter pugnat. Si aduersarius infirmius dextrū cornu habuerit: tu lōge fortius sinistrū. Quarta depugnatio est talis. Cum ordinaueris aciēm ante quadringentos: uel quingētos passus: q̄ ad hostes peruenias: non sperante eo subito ambas alas tuas incitare te conuenit: ut ex utroq; cornu improuisos hostes uertas in fugam: & celerius uictoriā cōsequaris. Sed hoc genus certaminis licet cito supest: si exercitissimos: fortissimosq; produxerit: tamen periculosum est: quia mediam aciē suam qui sic dimicat denudare compellitur: & in duas partes exercitū separare.

Et si primo impetu uictus inimicus nō fuerit: habet postea occasione: qua inuadat: & diuidat cornua: & mediam acie destitutā. Quarta depugnatio est similis quartæ. Sed hoc unū amplius habet: quia leuem armaturā & sagittarios ante mediam acie ponit: ut illis resistentibus acies nō possit irrumpi. Nam sicut de dextro cornu illius sinistrū: & sic de sinistro cornu illius dextrū aggreditur. Quod si fugare potuerit: statim uincit: sin minus media acies illius non laborat: quia a leui armatura: & sagittariis defenditur.

Dextera depugnatio est optima: & ppe similis secundæ: qua utuntur: qui de numero suoz: & de uirtute desperant. Et si bene ordinauerint: quauis cū paucioribus: semp uictoriam cōsequuntur. Nam cū instructa acies ad hostes accedat: dextram alam tuā sinistrae alæ hostiū iunge. & ibi per equites pbatissimos: & pedites uelocissimos incipe præliari. Reliquā aut partem exercitus tui a dextra parte illius longissime remoue. & in directū porrige quasi uerū. Nam cū sinistram partē illius a tergo: & a lateribus cæperis cædere: sine dubio uertes in fugā. Aduersarius autē nec de dextro cornu suo: nec dimidia acie potest suis laboratibus subuenire. Quia acies tua extēditur: & tota se porrigit ad similitudinē. I. litteræ lōgissimæ: quæ recedit ab hostibus: Quo genere in itineribus sæpe cōfligis. Septima depugnatio ē: quæ loci beneficio adiuuat dimicātem. In hac quoq; & cum paucioribus. & cum minus fortibus poteris aduersarios sustinere. Si mare aut montē: aut lacus: siue flumen: aut paludes: siue ciuitatē: seu abrupta ī una parte habeas: ex qua hostis non possit accedere. Reliquum exercitum tuū directa acie ordines. Sed in illa ala quæ munitionē nō habet: omnes equites: & ferentarios ponas. Tunc securius cū hoste pro tuo arbitrio cōfligis: quia ab una parte loci natura te munit. Ab alia duplex proponit equitatus. Illud tamē obseruādum est: quo nihil melius: ut siue de dextro cornu tuo cum illius sinistro pugnare uolueris: ibi fortissimos ponas: siue de sinistro cum illius dextro ibi strenuissimos colloques. siue in medio facere uolueris cuneos: per quos acies hostiū rumpas ī cuneo exercitatissimos homines belatores. Victoria enim per paucos fieri cōsueuit. Tamen est: ut electi a duce sapiētissimo in his locis: in quibus ratio: & utilitas postulat ordinem.

Viam abscedēdi ab hostibus dandam: ut deantur facilius fugientes.

Periciōsi rei militaris ignari pleniorē uictoriam credunt: si aduersarios aut in locoz angustis: aut armatorum multitudine circūdederint: ut nō inueniāt aditum abscedendi. Sed clausis ex desperatione crescit audacia. & cum spei nihil est: sumit arma formido. Libēter cupit commori: qui sine dubio scit esse morturū. Ideo Scipiōis est laudāda sentētia: qui dixit uiam hostium: qua fugerent non esse muniēdā. Nam cum abscedendi aditu patefacto mētē: in diu ad præbēda terga consenserit: multi more pecudum trucidātur: nec

Flauii Vegetii Renati

consequentium ullum periculum est: quum uictis: quibus defendi poterat arma conuerterunt. Hoc genere quanto maior fuerit exercitus: tanto facilius multitudine prosternitur. Neque enim ibi requirendus est numerus: ubi animus semel territus non tam tela hostium cupit declinare: quam uultum. Ceterum clausi licet exigui numero: & infirmi uiribus: tamen hoc ipso hostibus sunt pares: quia desperantes sciunt sibi aliquid non posse licere. Nam una salus uictis nullam sperare salutem.

Quemadmodum recedatur ab hostibus: si consilium pugnae displiceat.

Igestis omnibus: quae ratio militaris experimētis: & arte serua bit: unum superest docere quemadmodum recedat ab hostibus. Nam disciplinae bellicae: & exemplorum periti nusquam maius periculum imminere testatur. Qui a congressu recedat ex acie suis fiduciam minuit: & inimicis addit audaciam. Vix quia hoc saepius necesse est euenire quibus modis tute possit fieri declarandum est. Primum ut tui nesciant te ideo decedere: quia declinas inire conflictum. Sed credant se arte aliqua ideo reuocari: ut ad opportuniorē locum inuitetur hostis: ut facilius superetur. Vel certe insequētibz aduersariis secretiores collocentur insidiae. Nam necesse est ad fugam parati sint: qui ducem suum sentiunt desperare. Illud quoque uitandum est: ne hostes te recedere sentiant: & statim irruant. Propterea praerique ante pedites suos equites posuerunt: ut discurrentes aduersarios uidere non sinerent: quando pedites abscedebant. Item particulatim incipiente a primis singulas acies subducebant. retroque remeabant in gradu suo: reliquis manentibus quos sensim post acies seque ad illos iungebant: quos subduxerant: quam primam aliquantis exploratis itineribus noctu cum exercitu recedebant: ut hostes die orto: cum non intellexissent: non possent praecedentes comprehendere. Praeterea leuis armatura praemittebatur ad colles: a qua subito tutus reuocaretur exercitus. & si hostes insequi uoluissent a leui armatura: quae antea occupauerat locum: additis equibus fundebantur. Nihil enim periculosius existimatur quam si incosulte insequentibus ab his: qui in subsessis fuerint: uel ante separauerint: obuietur. Hoc tempus est quo opportune collocentur insidiae: quia aduersum fugientes maior audacia & minor cura est. Necessario autem amplior securitas solet grauius discrimen habere. Imparatis cibum capiētibus in itinere lapsis equos suos pascentibus ac nihil tale suspicātibus superuentus astitolet fieri. Quod & nobis uitandum est & hosti in huiusmodi occasio bus praenicies inferenda. Hoc enim casu oppressis nec uirtus potest: nec multitudo praesesse. Qui in acie publica uincitur pugna: licet & ibi ars plurimum prosit tamen ad defensionem suam potest accusare fortunam. Qui uero superuentus: & insidias passus est: & subsessas culpam suam excusare non potest: quia hoc ui-

tare potuit. & per speculatores idoneos ante cognoscere. Cum receditur: talis fraus fieri consuevit. Pauci equites recto itinere consequuntur. Valida manus occulte per alia mittitur loca: ubi ad agmen inimicorum perueniunt equites: leuiter tentant: atque discedunt. Ille credit: quicquid in fidiam fuerat: præterisse: & sine cura resouitur in negligentiam. Tunc illa manus: quæ occulte per alia loca destinata fuerat superueniens opprimit ignaros. Multi cum ab hoste discedunt: si per siluas ituri sunt: præmittunt qui per angusta: uel abrupta occupant loca: ne ibidem ab aduersariis partiantur insidias. & rursus post se præcisus arboribus uias claudunt: quas cõpedes uocant ut hostibus facultatem adimant persequendi. & pene utriusque parti ad subleffas in itinere communis occasio est. Nam qui præcedit opportunis uallibus: uel siluosis montibus: quasi post se relinquit insidias: in quas cum incidit inimicus recurrit ipse: & adiuuat suos. Qui uero aduersis semitis sequitur: longe ante destinat expeditos & præcedendo aduersarium arcet a transitu. ut deceptum ad tergo & a fronte cõcludat. Dormientibus noctu aduersariis: & qui præcessit potest regredi: & qui sequitur: quætuuis intersit: potest superuenire ad fraudem. In transfreratione fluuiorum: qui præcessit illam partem tentat opprimere: quæ præmissa transierat: dum reliqui alueo separantur. Qui uero sequitur festinato itinere illos qui non poterunt transire conturbat.

De Camelis catafractatis equitibus.

Amelos aliquarum nationes in acie pduxerunt apud ueteres: ut urciliant intra Aphricam. Macetes hodie quoque pducunt. Sed hoc genus animalium & arenis tolerandum est: & siti aptum. Confusas etiam in puluere: uento uias absque errore dirigere memorantur. Cæterum præter nouitatem si ab insolitis dimouetur inefficax bello est. Catafracti equi propter munimã quæ gerunt: a uulneribus quidem tuti. Sed propter impedimentum: & pondus armorum capi eos facile est. Alii quoque sunt frequenter obnoxii contra dispersos pedites quæ contra equites in certamine meliores: tamen sunt aut ante legiones positi: aut cum legionariis mixti: quando cõminus: hoc est manu ad manum uiguaratur acies sæpe hostium rumpunt.

Quemadmodum quadrigis falcatis: uel Elephantis in acie possit obfisti.

Vadrigas falcatas in bello Rex Antiochus: & Mythydates habuerunt: qui ut primo magnum in acie intulere terrorem: ita postmodum fuere derisui: nam difficile currus falcatus planum semper uenit caput: & leui impedimento tenet. Vnoque afflicto: aut uulnerato a quo decipitur: sed maxime Romæ militum arte perit. Vbi ad pugnam uentum est: repetere romani toto capite tribulos deiecerunt: in quos

currentes quadrigæ cum incidisset: deletæ sunt. Tribulus est autem in quatuor palis fixum propugnaculum: quod quomodo abieceris tribus radiis stat: & erecto quarto infestus est. Elephanti in præliis magnitudine corpore barritus horreæ formæ ipsius nouitate homines equosque cōturbant. Hos contra Romanū exercitum prius in lucania Rex Pyrrhus eduxit. Postea Hannibal in Aphrica, Rex Antiochus in oriente, Iugurtha in Numidia copiosos habuerūt aduersus quos diuersa resistēdi genera armorum excogitauerunt. Nam & centurio in lucania gladio manum: quam promuscidē uocat uni abscidit. Et bini Catafracti equi iūgebant ad currum: Quibus insidētes clibanarii sarissas id est lōgissimos cōtos in elephātos dirigebāt. Nam muniti ferro nec a sagittariis: quos uehebant beluæ lædebantur: & earum impetum equorum celeritate uitabant. Alii contra elephātos catafractos milites immiserunt: ita ut in brachiis eorum: & in cassidibus: uel humeris aculei ingentes ponerētur e ferro: ne manu sua elephas bellatorem cōtra se ueniētem posset apprehendere. Præcipue tamē uelites ante elephātos antiqui ordinauerūt. Velites autem erāt iuuenes leui armatura: corpore alacri: qui ex equis missilia optime dirigebant. Hi equis præter currētibz ad latiores lanceas: uel maiora spicula beluas occidebāt. Sed crescente audacia postea collecti plures milites: pariter pila id est missilia in elephātos congeriebāt: eosque uulneribus elidebāt. Illud tamē additum ē: ut funditores cum fustibalis: & fundis: rotondis: lapidibus destinatis: indos: per quos regebātur elephāti cum ipsis turribz affligerent: atque mactarēt: quo nihil tutius inuenitur. Præterea ueniētibus beluis: quasi aciem irrupisset: spatium milites dabāt. Quæ cum in agmen medium peruenisset circumfusus undique armatorum globis cum magistris absque uulneribus capiebantur illæ sæ. Carrobalistas aliquanto maiores. Hæ enim longius: & uehementius spicula dirigunt superpositas curriculis cum binis equis aut mulis post aciem ordinari conuenit. Et cum subiectu teli accesserint bestię sagittis balistariorumque transfiguntur. Latius tamen: & firmitus contra eas præfigitur ferrum: cum in maioribus corporibus maiora sint uulnera. Aduersus elephātos plura exempla: & machinamenta retulimus: ut si quando necessitas postulauerit: sciatur: quæ sint tamen in manibus beluis opponenda.

Quid fieri debeat si uel pars fugerit:
uel totus exercitus.

Sciendum uero est: si pars exercitus fugerit: & pars uicerit minime desperandum cum eiusmodi in necessitate ducis constantia torā sibi possit uēdicare uictoriā. Innumerabilibus hoc accidit bellis: & per superioribus habiti sūt: quæ minime despauerūt. Nam in simili cōditiōe fortior creditur quæ aduersa non frangunt. Prior ergo de cæsis hostibus spolia capiat quod ipsi dicunt: colligat campum.

De re militari Liber Tertius

Prior clamore: ac buccinis exultare uideat. Hac fiducia perterrebit inimicos ita suis fiducia gemiuit quasi uictor ex omni parte discesserit. Quod si aliquo casu omnis in acie fundatur exercitus: perniciosæ tamē cladis reparacionis. Multis fortuna non defuit & medicina quærenda est. Dux ergo prouidus sub ea cautela publico debet Marte confingere: ut si quid pro uarietate belloꝝ uel conditionis humanæ: secus acciderit absq; graui detrimento liberet uictos. Nam si uicini fuerint colles. Si post terga munitio. Si cæteris absconditis fortissimi quicq; restiteret: se suosq; seruabunt. Frequenter iam suffusa acies disperfos ac passim sequētes reparatis uiribus interemit. Nam nunq̄ exultātibus maius solet euenire discrimen: q̄ cū exhibitā ferocia subito in formidinem commutatur. Sed quicunq; euentus sint colligendi sunt superstitēs bello erigendi adhotationibus congruis: & armorum instauratione refouendi. Tunc noui delectus: noua quæruntur auxilia. Et quod amplius prodest captatis occasionibus in ipsos uictores per occultas insidias impetus faciendus est. ac sic audacia reparanda. Nec opportunitas deerit: cum pro felicitate superbis & incautius mentes efferrantur humanæ. Siquis hunc casum ultimum putet cogitet euentus omnium præliorum inter initia contra illos magis fuisse quibus uictoria debeat.

Regulæ bellorum generales.

Nomnibus præliis expeditōis cōditio talis est ut quicq̄ tibi prodest: aduersario noceat qd̄ illū adiuuat: tibi semp̄ officiat. Nunq̄ ergo ad illius arbitriū aliquid facere: aut dissimulār debemus: sed id solum agere: quod nobis utile iudicamus. Contra te enim incipis esse si imitaris: quod ipse fecit pro se. Et rursum quicq̄ pro tua parte tentaueris: cōtra illū erit si uoluerit imitari. In bello qui plus in angariis uigilauerit: plusq; in exercēdo milite laborauerit: minus periculū sustinebit. Nunq̄ miles in acie producendus est: cuius antea experimenta non coeperis: aut inopia: aut superuentibus: aut terrore. Melius est hostē fame domare: q̄ prælio in quo amplius solet fortuna potestatis habere q̄ uirtus. Nulla consilia sunt meliora: q̄ illa quæ ignora uerit aduersarius anteq̄ facias. Occasio in bello amplius solet iuuare q̄ uirtus. In sollicitandis: suscipiendisq; hostibus si cum fide ueniant: magna fiducia est: quia e duersarium amplius frangunt transfugæ q̄ preempti. Melius est post aciem plura seruare præsidia q̄ latius milites spargere. Difficile uincitur qui uere potest de suis & de aduersarii copiis iudicare. Amplius ualet uirtus: q̄ multitudo. Amplius prodest sæpe locus q̄ uirtus. Paucos uiros fortes natura procreat: bona institutione plures reddit industria. Exercitus labore proficit: ocio consenescit. Nunq̄ ad certamen publicum produceris militem: nisi cum uidereris eum sperare uictoriam. Subita conter

rent. Vilitata uilefcunt. Qui desperos fuis insequitur quam ipse acceperat aduerfario uult dare uictoriam. Qui frumentum neceffariumq; com meatum non præparat uincitur fine ferro. Qui multitudine & uirtute præcedit: quadrata dimicet fronte: qui est primus modus. Qui imparem fe iudicat dextro cornu fuo finiftrum cornu pellat inimici: qui fecundus est modus. Qui finiftram alam fortiffimi fe habere nouit dextram alam hoftis inuadat: qui est tertius modus. Qui hêt exercitatiffimos milites in utroq; cornu pariter debet prælium incipere: qui est quartus modus. Qui leuem armaturam optime regit utraq; alam hoftis inuadat: ferentariis ante mediam aciem conftitutus: qui est quintus modus. Qui nec numero militum nec uirtute confidit. Si depugnaturus est de dextra fua finiftram alam hoftium pulfet: reliquis fuis porrectis in fimilitudinē ueru: qui est sextus modus. Qui pauciores infirmioresq; habere nouit. Septimo modo ex uno latere aut montem: aut ciuitatem: aut mare: aut flumen: aut aliquod debet habere fubfidium. Qui uero confidit equitatu: altiora loca quærat militibus: & rem magis per equites generat. Qui cōfidit pedestribus copiis aptiora loca equitibus quærat & rem magis per pedites gerat. Cum explorator hoftium latenter oberret in castris: omnes ad tentoria fua per diem redire iubeantur: & ft itim depræhenditur explorator. Cum confilium tuū cognoueris aduerfariis proditum difpofitionē te mutare conuenit. Quod fieri debeat: tractato cum multis. Quod uero facturus fis: cū pauciffimis ac fideliffimis uel potius tecum ipfe. Milites timor & pœna in fedibus corripit. In expeditionibus fpec. atq; præmia faciunt meliores. Boni dutes publico certamine nunq̄ nifi ex occasione aut nimia neceffitate confligunt. magna difpofitio est hoftem magis fame urgere: quam ferro. De equitatu funt multa præcepta. Sed cum hæc pars militiæ ufu exercitii armorum genere & equorum nobilitate profecerit: ex libris nihil arbitror colligendū: cū præfens doctrina fufficiat. Quo genere pugnaturus fis nesciant hoftes ne aliquibus remediis refiftere.

Digefta funt imperator inuicte: quæ nobiliffimi auctores diuerfis probata temporibus per experimentorum fidem memoriæ prodiderunt: ut ad fagittandi peritiam: quam in ferenitate tua perfa miratur. Ad equitandi fcientiam: uel decorem: quæ Hunnorum: Alanorumq; natio uelit imitari: fi poffit. Ad currendi uelocitatem: quam Sarracenus: Indufq; æquat. Ad armaturæ exercitationem: cuius campi doctores in toto pro parte exempla intellexiffe gaudeant. Quorum arte regula præliandi: immo uincendi artificium ingentur: quatenus uirtute pariter ac difpofitione mirabili reipublicæ tuæ: & imperatoris officium exhibeas: & militis.

Finis.